

КОГУТИЧ І. І.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального
процесу і криміналістики
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

МАКСИМИШИН Н. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
і криміналістики
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.2.34>**АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ І КРИМІНАЛІСТИКА:
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті проаналізовано окремі методологічні аспекти співвідношення категорій «адвокатська діяльність у кримінальному провадженні» та «криміналістика». Обґрунтовано потребу і допустиму можливість максимально розширеного використання адвокатом – захисником у кримінальному провадженні розробок криміналістики. Наведено методологічні аргументи реалізації цієї можливості, зокрема: на підставі сутності однієї з головних кримінальних процесуальних функцій, зокрема функції захисту, визнати позицію, що її професійний реалізатор (адвокат – захисник), як суб'єкт доказування об'єктивно потребує криміналістичного наповнення здійснюваного ним в межах цього доказування процесу пізнання; відштовхуючись від усучасненого розуміння сутності і призначення криміналістики вважати адекватним положення про те, що адвокатська діяльність, пов'язана із пізнанням у межах кримінального процесуального доказування, є складовим об'єктом цієї науки тощо.

Констатовано, що криміналістичне забезпечення діяльності адвоката-захисника у кримінальному провадженні охоплює декілька різнорівневих комплексів елементів: правове забезпечення, наукове забезпечення, організаційне забезпечення. Серед головних елементів цього забезпечення розглянуто тактику і методику захисту, з'ясовано сутність окремих із них.

Аргументовано, що протидія правосуддю і досудовому розслідуванню з боку адвокатів не завжди є незаконною. Не усі види протидії протиправні, і не всі вони суспільно небезпечні й антисоціальні. З іншого боку, не всі незаконні засоби і способи діяльності адвокатів можна розцінювати як такі, що протидіють досягненню завдань правосуддя. Чимало з них сприяють цим завданням, хоча є незаконними.

Розглянуто категорію «законного інтересу» адвоката – захисника у кримінальному провадженні. Разом з тим, звертається увага, що законним є інтерес відображений у законі, який йому не суперечить і відповідає меті та завданням правосуддя.

Наголошується на необхідності з'ясування питання про те, чи проблеми тактики і методики професійного захисту утворюють предмет окремої нау-



кової дисципліни, чи становлять складову частину предметної сфери криміналістики?

Ключові слова: кримінальне провадження, криміналістика, адвокатська діяльність, адвокат-захисник.

Kogutych I. I., Maksymyshyn N. M. Advocacy and forensics: methodological aspect

The article analyzes certain methodological aspects of the correlation between the categories “advocacy in criminal proceedings” and “criminalistics”. The necessity and permissible possibility of the expanded application of forensic developments by a counsel for the defence in criminal proceedings. The methodological arguments for the realization of this possibility are highlighted, in particular: on the essential basis of one of the basic criminal procedural functions, particularly the defence function, to recognize the statement that its professional realizer (counsel for the defence), as a subject of proof objectively requires forensic filling of his cognition within such proof; proceeding from the modernized understanding of the essence and purpose of forensics, to consider it adequate that the advocacy related to cognition within criminal procedural proof is an integral part of the object of this science, etc.

It was established that the forensic support of the activity of a defense lawyer in criminal proceedings covers several different-level complexes of elements: legal support, scientific support, organizational support. Among the main elements of this provision, the tactics and methods of protection were considered, and the essence of some of them was clarified.

It is argued that opposition to justice and pre-trial investigation by lawyers is not always illegal. Not all types of opposition are illegal, and not all of them are socially dangerous and anti-social. On the other hand, not all illegal means and methods of activity of lawyers can be considered as opposing the achievement of the goals of justice. Many of them facilitate these tasks, although they are illegal.

The category of “legitimate interest” of the lawyer – defender in criminal proceedings is considered. At the same time, attention is drawn to the fact that the interest reflected in the law, which does not contradict it and corresponds to the goal and tasks of justice, is legal.

Emphasis is placed on the need to clarify the issue of whether the problems of tactics and methods of professional defense form the subject of some separate scientific discipline, or are they an integral part of the subject area of criminalistics?

Key words: criminal proceedings, forensics, advocacy, counsel for the defence.

Постановка завдання. Мета пропонованої статті полягає в аналізі окремих методологічних аспектів допустимості і необхідності криміналістичного наповнення адвокатської діяльності у кримінальному провадженні. Забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина має винятково важливе значення для розвитку суспільства, держави, особистості. Особливої звучності воно набуває у сфері кримінального провадження, передусім, у сенсі реалізації сьогодні назагал розширеної в Україні засади його змагальності. Цілком очевидно, що ця ситуація вимагає збільшення й удосконалення інструментарію для усіх учасників об’єктивного проведення розслідування кримінальних правопорушень та їх судового розгляду. Відомо, що до певного часу криміналістичні рекомендації, методи і засоби розроблялися, переважно, для слідчих різних відомств, експертів, співробітників оперативних служб. У сучасних умовах діапазон цього наукового пошуку зростає. Тому питання наукового напрямку в розвитку сучасної криміналістики, пов’язаного з використанням адвокатами її розробок під час досудового розслідування і судового розгляду у кримінальних провадженнях, становлять суттєвий прикладний і методологічний інтерес.



Різноманітним аспектам криміналістичного забезпечення адвокатської діяльності присвячена низка праць українських та іноземних науковців, таких як: М. О. Басєв, О. Я. Басєв, Я. О. Береський, Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, Л. А. Зашляпін, Г. О. Зорін, І. І. Когутич, В. І. Комісаров, В. К. Матвійчук, О. В. Острогляд, Д. Г. Паляничко, Н. А. Пастернак, М. А. Погорєцький, О. В. Попелюшко, В. В. Титаренко, А. Г. Філіппов, О. О. Щербатих та інші. Водночас, методологічні питання допустимості і необхідності застосування адвокатом криміналістичних розробок під час кримінального провадження потребують подальшого наукового дослідження.

Результати дослідження. Відомий класик кримінальної процесуальної науки І. Я. Фойницький наприкінці ХІХ століття писав: «Право на покарання створює для держави право діяльності, що має завданням здійснення каральної влади у кожному конкретному випадку. Кожен такий окремих випадок у розрізі видів реалізації права покарання утворює кримінальну справу (*causa criminalis*), а встановлений для розгляду таких справ порядок провадження називається кримінальним процесом або кримінальним судочинством» [27, с. 3].

Назагал, кримінальне судочинство (кримінальне провадження) – це регламентована законом діяльність органів досудового розслідування, прокуратури, суду і адвокатури за участі представників установ, підприємств, організацій, службових осіб і громадян, змістом якої є відкриття кримінальних проваджень, їх досудове розслідування та судовий розгляд, а також вирішення судом питань, що виникають під час виконання його рішень.

Розгляд кримінальних справ у суді першої інстанції – це та головна, центральна частина кримінального судочинства, яка здійснюється в процесуальній формі судових засідань із залученням відповідних учасників кримінального провадження (представників сторін обвинувачення і захисту, передусім прокурорів та адвокатів – захисників), а також інших учасників судового розгляду, і яка полягає у встановленні фактичних обставин шляхом дослідження доказів, вирішенні цих справ, тобто застосуванні відповідного матеріального закону.

Своєю чергою, судовий розгляд кримінальних справ, як і вся процесуальна досудова діяльність – це насамперед реалізація процесу доказування обставин, сукупність яких утворює предмет дослідження у відповідному кримінальному провадженні. Доказування у кримінальному провадженні слугує головним, стрижневим аспектом наук кримінального процесу і криміналістики.

Ще у 1970 р. Р. С. Белкін висловив міркування, що під час розмежування предметів наук кримінального процесу і криміналістики необхідно врахувати можливість співпадіння деяких об'єктів їхнього дослідження. Таким співпадаючим, спільним для них об'єктом слугує процес доказування, який кожною із названих наук вивчається у своєму аспекті і у вирішенні своїх завдань [6, с. 42].

Зрозуміло, що для удосконалення процесу доказування під час виявлення, розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень недостатньо тільки знання закону. Кримінальне процесуальне законодавство встановлює, що у кожному провадженні повинно бути здійснено доказування, що воно реалізується вже під час збору доказів, що кожен доказ необхідно перевірити й оцінити. Проте закон не може встановлювати, як має бути організовано процес збирання доказів, які методи доцільно використати для їхньої перевірки, які процеси необхідно здійснити для оцінки кожного доказу та їхньої сукупності. Це вже завдання науки, що вивчає процес доказування в процесі виявлення злочинів, їхнього розслідування та розгляду судом кримінальних справ. Цією наукою і є криміналістика [14, с. 81].

Своє завдання кримінальне провадження вбачає у захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована



належна правова процедура (ст. 2 КПК). Зі змісту цієї норми випливає фактично, що на слідчого, прокурора й суд покладено функцію захисту від необґрунтованого обвинувачення. Проте така функція захисту є лише дотичною, опосередкованою дією засади законності. За суттю слідчий і прокурор виконують лише обвинувальну функцію. Суд також безпосередньо не виконує функцію захисту, оскільки його завдання – зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створювати необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків (ч. 6 ст. 22 КПК), а також приймати законні, обґрунтовані і вмотивовані рішення. Враховуючи, що згідно ч. 3 ст. 370 КПК обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 цього Кодексу, то суд також має процесуальний інтерес – встановлення істини у кримінальному провадженні.

Можливість захищатись у кримінальному процесі виражена у праві підозрюваного, обвинуваченого, виправданого чи засудженого на захист. Це право полягає у наданні їм можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, праві збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника тощо.

Обвинувачення і захист – поняття співвідносні, взаємообумовлені, передусім, у рамках функціонування принципів змагальності та диспозитивності кримінального процесу. І якщо обвинувачення реалізують спеціально для цього підготовлені і досвідчені юристи (дізнавачі, слідчі, прокурори), то і захист повинні здійснювати фахівці не менш якісно-кваліфікованого рівня, тобто адвокати.

Отож адвокати, як одні з головних професійних учасників кримінальної процесуальної діяльності, повинні не лише володіти високими професійними і моральними якостями, знати право, а й на належному рівні бути забезпеченими найновішими технічними засобами і методиками. Адже, погодьмось, їм опонує державний слідчо-обвинувальний апарат, який у своїй діяльності широко використовує напрацювання різних наук, і не в останню чергу – криміналістики. Крім того, це буде закономірним та логічним і з позицій «*favor defensionis*», тобто з позицій забезпечення «правила сприяння (преференції) захистові» [21, 19].

Криміналістичне забезпечення діяльності адвоката-захисника у кримінальному провадженні – це система правових, наукових, організаційних заходів щодо розробки, запровадження й практичного використання адвокатами-захисниками криміналістичних засобів і наукових методів, за допомогою яких вони ефективно та швидко здійснюватимуть в процесі розслідування кримінальних правопорушень та їх судового розгляду захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, виправданого чи засудженого.

Криміналістичне забезпечення діяльності адвоката-захисника у кримінальному провадженні охоплює декілька різнорівневих комплексів елементів: правове забезпечення, наукове забезпечення, організаційне забезпечення. Крім цього, серед головних елементів цього забезпечення розглядають тактику і методику захисту. Наразі обмежимось з'ясуванням сутності лише окремих із них.

Під правовим забезпеченням, як видається, виправдано розглядати правове регулювання найважливіших питань застосування напрацювань криміналістики адвокатом-захисником під час кримінального провадження. У цьому контексті найактуальнішим є пошук відповіді, принаймні, на такі принципово визначальні запитання: чи правомірно вести мову про адвоката-захисника як суб'єкта використання напрацювань криміналістики у кримінальному провадженні, і чи проблеми тактики і методики професійного захисту утворюють предмет якоїсь окремої наукової дисципліни, чи становлять складову частину сфери криміналістики?

Видається, що відповіді на ці запитання повинні бути позитивними, попри те, що частина науковців правників вважає «...неприродним як для криміналістики і морально неприпустимим у межах однієї науки одночасно напрацьовувати прийоми і методи переконання протидії встановленню об'єктивної істини у кримінальних справах і прийоми та



методи, які утруднюють це встановлення, слугуючи засобом протидії, особливо з боку недобросовісних адвокатів» [29, с. 16], або ж вважають неприпустимим і, передусім, з урахуванням моральних принципів, у межах однієї науки розробляти рекомендації, одні з яких покликані допомогти у викритті злочинця, інші – звільнити його від відповідальності за вчинене або мінімізувати покарання? [28, с. 42–44]

Спробуємо обґрунтувати свою позицію, відштовхуючись від сутності закономірного предмета криміналістики. Адже саме «закономірнісний» підхід у визначенні предмета криміналістики, запропонований Р. С. Белкіним у 70-х роках ХХ століття (і похідні від нього – «інформаційно-пізнавальний» та «слідознавчий» [5, с. 83–84]), дає змогу розглядати криміналістику не лише наукою для досудового розслідування, а й наукою про назагал кримінально-судочинне дослідження злочинів. За цього підходу, як відомо, криміналістика – це наука про закономірності виникнення, збирання, дослідження, оцінки і використання доказів, а також про засновані на пізнанні цих закономірностей засоби і методи судового дослідження й попередження злочинів (розглядаючи під судовим дослідженням діяльність дізнавачів, слідчих, адвокатів-захисників, прокурорів, суд, експертів тощо). Криміналістика перестала бути наукою тільки для розкриття та розслідування злочинів... Криміналістика слугує завданням розкриття, розслідування, судового розгляду й попередження злочинів.

На багатоаспектності застосування криміналістики наголошує також В. Г. Гончаренко. Він, на наш погляд, цілком слушно вважає, що криміналістику можна застосовувати і в оперативній, і слідчій, і прокурорській, адвокатській, суддівській та інших видах діяльності [13, с. 12–13].

Зрозуміло, що визнання позиції щодо правомірності застосування криміналістичних знань в інших видах судочинної діяльності, крім як слідчої (зокрема, і в адвокатській діяльності), у будь-якому випадку не повинно слугувати приводом щодо кардинального перегляду предмета криміналістики. Принаймні, вона не повинна перетворитись у «змагальну», «обвинувальну» чи будь-яку іншу криміналістику [17, с. 5–19].

Отже, необхідно погодитись із тезою Р. С. Белкіна, що жодної криміналістики «обвинувачення», як, зрештою, і «захисту» та «судової криміналістики», не існує, а відбувається «...використання положень криміналістики захисником, обвинувачем та судом» [4, с. 87].

Це впливає з того, що наука криміналістика єдина, оскільки єдині закономірності, що нею вивчаються. У цьому контексті виправдано вести мову лише про декілька її підсистем, обумовлених головними функціями кримінального судочинства. Перша із цих підсистем вивчає ці закономірності з метою оптимізації обвинувачення, як процесуальної діяльності, здійснюваної професійними представниками сторони обвинувачення щодо викриття підозрюваного, а згодом у суді обвинуваченого, у вчиненні кримінального правопорушення (кримінального проступку чи злочину). Друга – оптимізації діяльності щодо професійного захисту від обвинувачення. Третя підсистема криміналістики вивчає ту частину закономірностей, що стосуються діяльності безпосередньо суду (судді) під час розгляду й вирішення кримінальних справ за суттю, передусім – в процесі судового дослідження доказів.

Зокрема адвокат, захищаючи законні права й інтереси громадян, застерігає суд і органи досудового розслідування від порушень закону. Цими своїми діями захист зміцнює законність, стимулює сторону обвинувачення до прийняття процесуальних рішень відповідно до вимог закону. Певною мірою діяльність адвоката не лише не суперечить владним повноваженням слідчого, прокурора, суду, а навпаки – сприяє тому, щоб їхні процесуальні рішення приймалися відповідно до закону. Власне це сприяє тому, що заходи процесуального примусу чи будь-які інші дії та рішення уповноважених законом здійснювати судочинство у кримінальних провадженнях осіб перестають бути свавіллям, вони сприймаються як законні й справедливі. «Справедливість тільки тоді буде існувати, якщо особа, піддана примусу, буде усвідомлювати, що підстави до того вона дала своїми діями, а не бачити у примусі сліпу руку, що падає тяжко на неї без усякого з її боку приводу» [20, с. 93].

Закон не розглядає адвоката серед суб'єктів, зобов'язаних приймати рішення у кримінальному процесі за своїм внутрішнім переконанням. Однак закон не робить цьому жодних



перешкод [24, с. 51], враховуючи вплив адвоката на прийняття слідчим, прокурором, судом владних рішень.

Внутрішнє переконання в адвоката має бути. У випадку колізії його внутрішнього переконання з переконанням клієнта він відчуватиме відповідний психологічний дискомфорт. «... Якщо клієнт не бажає змінити позицію, значить змінити її має адвокат» [12, с. 78], не забуваючи, що закон надає підозрюваному і обвинуваченому право на захист всіма законними способами, а, отже, передбачає протидію. Така протидія може бути і в арсеналі адвоката.

Зауважимо, що протидія правосуддю і досудовому розслідуванню з боку адвокатів не завжди є незаконною. Не усі види протидії протиправні, і не всі вони суспільно небезпечні й антисоціальні. З іншого боку, не всі незаконні засоби і способи діяльності адвокатів можна розцінювати як такі, що протидіють досягненню завдань правосуддя. Чимало з них сприяють цим завданням, хоча є незаконними. Прикладом такої дії адвоката слугує його публічна заява про доведеність вини свого підзахисного у випадку, коли підзахисний її категорично заперечує [16, с. 18]. Стосовно цього доречно скористатись міркуваннями відомого науковця-процесуаліста Є. В. Васьковського, який у своїй книзі «Організація адвокатури» [9] досліджував принципово важливі питання щодо розуміння призначення адвокатури, її ролі у служінні суспільним інтересам із захисту прав людини. Кожен підсудний, як правильно вважав автор, зацікавлений у тому, щоб бути виправданим і уникнути покарання. Проте для суспільства важливо, з одного боку, щоб невинну особу не було незаконно засуджено, а з іншого – щоб винна не unikла заслуженого покарання, оскільки і перше, і друге є однаково небезпечними для суспільства. Це означає, що і завдання адвоката змінюватимуться залежно від того, на боці чиїх інтересів він діятиме: якщо він помічник підсудного, тоді він повинен вжити всіх засобів, щоб його виправдати, навіть якщо він цього не заслуговує. Якщо ж адвокат є уповноважений суспільства (а він таким є), тоді його обов'язок – захищати злочинця лише настільки, наскільки цього вимагають інтереси суспільства, тобто щоб той не постраждав безвинно чи неспіврозмірно щодо скоєного злочину. Іншими словами, у першому випадку адвокат – винайнятий «вибілював», продажний «bravo», що пропонує зброю своїх знань і таланту на захист порушників суспільного порядку, пособник й приховувач злочинця, ворог правосуддя, держави і суспільства. В іншому випадку, він – орган суспільства, охоронець суспільного інтересу, друг правосуддя, союзник і помічник суду.

Видається, що тільки визнання адвокатів уповноваженими представниками суспільства, а не найманими пособниками окремих осіб, дає адвокатурі право на існування, і що лише з цього погляду можна довести її необхідність. Частковим підтвердженням наведеної позиції щодо сутності інституту адвокатури в Україні та щодо її державно-правової природи можуть слугувати слова вже згаданого І. Ю. Гловацького: «Головною помилкою цих авторів (тобто тих, які вважають адвокатуру громадською організацією) є те, що вони не брали до уваги той факт, що громадськими організаціями не можуть бути об'єднання, які займаються професійно діяльністю, спрямованою на виконання конкретної державно-правової функції. Дехто громадський характер адвокатури вбачає у тому, що винагороду за свою роботу адвокати отримують не від держави, а від громадян і юридичних осіб. Але ж тут не треба забувати, що громадські організації, як правило, не вимагають за свою діяльність жодної оплати. Крім того, частину плати адвокати отримують безпосередньо від держави» [12, с. 74].

Самостійність адвоката-захисника в кримінальному процесі обумовлена дією таких загальноновизнаних базових положень: 1) повноваженнями на здійснення захисту його наділяє кримінальний процесуальний закон; 2) адвокат є незалежним радником з правових питань; 3) адвокат зобов'язаний чесно і добросовісно відстоювати права і законні інтереси довірителя всіма, не забороненими законодавством України, засобами; 4) закон і мораль у професії адвоката вище волі довірителя. Жодні побажання, прохання або вказівки довірителя (підзахисного), скеровані на недотримання адвокатом закону, виконанню не підлягають.

Без доказування обставин, що свідчать на користь підозрюваного, обвинуваченого, неможливо реалізувати власне ідею захисту. З цією метою закон і наділяє адвокатів-захисни-



ків правом брати участь у збиранні доказів; самостійно збирати відомості про фактичні дані, які можуть бути доказами; досліджувати й аналізувати їх. А це – не що інше, як доказування так званого законного інтересу у кримінальному провадженні.

Категорія «законного інтересу» розроблено як у загальній, так і у спеціальній юридичній літературі.

«Законний інтерес – це відображений в об'єктивному праві або такий, що впливає із його загального змісту і в певній мірі гарантований державою звичний юридичний дозвіл, що виражає бажання суб'єкта користуватись конкретним соціальним благом, а також у деяких випадках звертатися за захистом до компетентних державних органів – з метою задоволення потреб, які не суперечать суспільним» [22, с. 8–9]. Це, крім іншого, означає, що ті інтереси, які суперечать задоволенню суспільних потреб – незаконні. Тобто, розмежовувати законні інтереси від незаконних виправдано саме через критерій можливості задоволення особистих потреб не на шкоду суспільним. У цьому контексті помилковою є позиція окремих науковців про те, що бажання підозрюваного (обвинуваченого) давати завідомо неправдиві показання необхідно розглядати як законний інтерес, оскільки його задоволення, незважаючи на те, що він кардинально протилежний завданням правосуддя, не є небезпечними для суспільства [2, с. 150–151]. А який же він для держави і суспільства?... Бажаний, позитивний?... Розглядати це бажання законним інтересом і виправдовувати його існуванням презумпції невинуватості, функціонуванням державних органів, на яких покладено обов'язок доказувати всі пункти підозри (обвинувачення) незалежно від пояснень підозрюваного (обвинуваченого), як видається, не зовсім правильно.

За будь-якого підходу щодо розмежування законного інтересу від незаконного, законний інтерес підозрюваного (обвинуваченого) полягає в тому, щоб «...були повно, всебічно і неупереджено зібрані й перевірені всі обставини, що свідчать на користь обвинуваченого, виправдовують його або пом'якшують його відповідальність, щоб обвинуваченому була забезпечена можливість...наводити доводи і докази на своє виправдання або для пом'якшення своєї відповідальності» [25, с. 89].

Так чи інакше, законний інтерес підозрюваного (обвинуваченого) утворюють наступні складові (елементи): 1) підозрюваний (обвинувачений) зацікавлений в тому, щоб він не був обмежений у законному (передбаченому у законі) праві на захист від підозри (сформованого обвинувачення); 2) недопустимість притягнення до кримінальної відповідальності, судовий розгляд, а тим паче засудження за кримінальне правопорушення, яке обвинувачений не вчиняв; 3) не бути притягненим до кримінальної відповідальності і тим більше засудженим за вчинення тяжчого кримінального правопорушення (злочину), аніж ті, які він вчинив; 4) притягнення до кримінальної відповідальності тільки за те правопорушення, яке обвинувачений вчинив, всі обставини якого встановлені внаслідок всебічного судового розгляду, щоб він був справедливо покараний; 5) бажання забезпечити охорону особистих і майнових прав в процесі кримінального провадження і не піддаватись примусовим заходам, що не обумовлені інтересами всебічного, повного й неупередженого дослідження всіх його обставин та досягнення інших завдань кримінального судочинства.

Отже, законним є такий інтерес, який відображено у законі, який не суперечить йому і відповідає меті та завданням правосуддя. У випадку, коли адвокату стає відомо, що підозрюваний (обвинувачений) фактично вчинив кримінальне правопорушення, він, не відмовляючись від надання йому правової допомоги, не зобов'язаний і не має права здійснювати захист, спрямований на уникнення його підзахисним відповідальності за будь-яку ціну, оскільки інтерес його клієнта є незаконним, а, отже, засоби та способи захисту [8, с. 31] у цьому випадку також будуть незаконними.

Вищенаведене підтверджує вищеозначену тезу, що добросовісний адвокат, реалізуючи функцію захисту, також забезпечує досягнення мети і виконання завдань кримінального провадження нарівні із судом і публічним обвинувачем у кримінальній справі. Отже, він є самодостатнім суб'єктом кримінального провадження (принаймні, судового розгляду кримінальних справ [26, с. 228]) і його професійна діяльність також повинна бути напов-



нена різноаспектними криміналістичними рекомендаціями. Сьогодні ця теза ні в кого із науковців-правників та адвокатів вже не повинна б породжувати якихось сумнівів.

І на завершення, з урахуванням вищезазначених позицій, спробуємо, бодай коротко, відповісти на запитання: чи проблеми тактики і методики професійного захисту утворюють предмет якоїсь окремої наукової дисципліни, чи становлять складову частину предметної сфери криміналістики?

Відповідь на це запитання, як видається, необхідно шукати, передусім, у контексті з'ясування співвідношення криміналістики з теорією судових доказів.

Проаналізувавши з цього питання спеціальну літературу, виправдано, як видається, констатувати, що обидві ці наукові дисципліни вивчають одні і ті ж закономірності, хоча кожна – для вирішення своїх безпосередніх завдань.

Можна стверджувати, що сьогодні теорії професійного захисту у кримінальних провадженнях як самостійної науки не існує, а також – що її не існує і в рамках теорії судових доказів. Отож, як видається, незважаючи на категоричне несприйняття цього апіорі, є підстави для висновку про належність теорії професійного захисту до криміналістики.

Цей висновок аж ніяк не заперечує у майбутньому можливості виокремлення теорії професійного захисту в окрему галузь наукових знань. Як відомо, це звичний шлях виникнення нових наук. «Процес формування наукових дисциплін обумовлений конкретним історичним характером; тривалий час система знань розвивається всередині певної науки, а потім її зв'язки з іншими теоретичними системами, що утворюють її, стають слабкішими і вона сама внутрішньо розростається, напрацьовується своя мова і метод, і в такий спосіб, вона трансформується у самостійну сферу знань, отримуючи свою назву» [18, с. 310].

Зрозуміло, що діяльність адвоката-захисника в процесі кримінального провадження характеризують, з одного боку, спільні для всіх учасників доказування закономірності предмета криміналістики – закономірності механізму кримінального правопорушення, виникнення інформації про кримінальний проступок чи злочин та його учасників тощо, а з іншого – специфічні як для адвокатської діяльності закономірності. Зокрема, це: закономірності участі адвоката-захисника у збиранні, перевірці, оцінці та використанні доказів; закономірності використання адвокатом-захисником спеціальних методів і засобів – тактичних прийомів захисту, методичних рекомендацій щодо роботи з доказами, організації і планування своєї участі в досудовому розслідуванні та судовому розгляді тощо.

Яка з-поміж інших наук, крім криміналістики, сьогодні у стані в такому контексті вважати наведені закономірності предметом своєї компетенції?

Висновки. Використання адвокатом-захисником розробок криміналістики у кримінальному провадженні допоможе йому нейтралізувати обвинувальний ухил з боку органів досудового розслідування, прокурора, суду шляхом усунення його системою клопотань; рефлексувати думки і дії учасників кримінального провадження, обираючи оптимальний варіант своєї поведінки під час виконання окремих слідчих (розшукових) та судових дій; прогнозувати перебіг під час розслідування чи судового розгляду тих чи інших слідчих (судових) і, передусім захисних ситуацій; вмотивовано ризикувати в допустимих законом і нормами адвокатської етики межах з метою одержання максимуму інформації за мінімальних витрат і без жодного погіршення становища підозрюваного (обвинуваченого); оптимізувати свою діяльність, оперативно та ефективно здійснювати захист прав, свобод і законних інтересів підзахисної особи.

Список використаних джерел:

1. Аверьянова Т.В. О тактике защиты и социально-психологической характеристике. Актуальні проблеми криміналістики: 2003 рік: матеріали міжнародної наук.-практичної конф. 25–26 вересня 2003 р. Харків: Грифон, 2003. С. 70–74.
2. Адаменко В.Д. Сущность и предмет защиты обвиняемого: монография. Томск, 1983. 157 с.



3. Аширова Л.М. Проблемы реализации принципа справедливости в уголовном процессе: монография. Москва, 2007. 256 с.
4. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики: научное пособие. Москва, 2001. 240 с.
5. Белкин Р.С. Курс криминалистики в 3 т. Т. 1: Общая теория криминалистики: учебное пособие для вузов. Москва, 1997. 408 с.
6. Белкин Р.С. Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики. Москва, 1963. 128 с.
7. Бойков А.Д. Адвокатура и адвокаты: сборник статей. Москва. 2006. 288 с.
8. Варфоломеева Т.В. Криминалистика и профессиональная деятельность защитника: монография. Киев, 1987. 149 с.
9. Васильковский Е.В. Организация адвокатуры. Ч. 1: историко-догматическое исследование. Санкт-Петербург, 1983. 264 с.
10. Воскобитовой Л.А., Лукьяновой И.Н., Михайловой Л.П. Адвокат: навыки профессионального мастерства : учебник. Москва, 2006. 592 с.
11. Гармаев Ю.П. Незаконная деятельность адвокатов в уголовном судопроизводстве : учебник. Москва, 2005. 512 с.
12. Гловацкий І.Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі : навч. посібник. Київ, 2003. 352 с.
13. Гончаренко В. Г. Методологічні проблеми вчення про предмет криміналістики. Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 вересня 2003 р. Харків: Грифон, 2003. С. 1–13.
14. Дулов А.В., Рубис А.С. Основы формирования криминалистической теории доказывания : монография. Минск : БГУ, 2005. 264 с.
15. Журавель В.А. Систематизація криміналістичних знань: Погляди, пропозиції, наукові дискусії. Актуальні проблеми криміналістики : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 вересня 2003 р. Харків : Грифон, 2003. С. 34–38.
16. Карагодин В.Н. Преодоление противодействия предварительному расследованию : учебное пособие. Свердловск : СЮИ, 1992. 176 с.
17. Когутич І.І. Про окремі виклики криміналістиці та шляхи її усталення. Криміналістика і судова експертиза. 2020. Вип. 65. С. 5–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2020_65_4
18. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки : монография. Москва : Институт Философии, 1974. 450 с.
19. Крикливец Д.Є. Щодо можливості запровадження асиметричної оцінки доказів у кримінальне судочинство України . Право і суспільство. № 4. 2017. С. 239–244. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/4_2017/part_1/43.pdf
20. Люблинский П.И. Свобода личности в уголовном процессе. Меры, обеспечивающие неуклонение обвиняемого от правонарушения : монография. Санкт-Петербург, 1906. 230 с.
21. Малахова О.В. Історія розвитку теорії favor defensionis. Вісник НУ «ОЮА»: URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4480/Malahova%20O.%20V.%20Istorija%20rozvitku%20teorii%20favor%20defensionis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
22. Малько А.В., Субочев В.В. Законные интересы как правовая категория : монография. Санкт – Петербург : СФИГП, 2004. 359 с.
23. Салтєвський М.В. Криміналістика: підручник: у 2-х ч., ч. 1. Харків, 1999. 416 с.
24. Стецовский Ю.И., Мирзоев Г.Б. Профессиональный долг адвоката и его статус: монография. Москва, 2003. 159 с.
25. Строгович М.С. Деятельность адвокатов в качестве защитников обвиняемых. Советское государство и право. 1981. № 8. С. 82–89.
26. Филиппов А.Г. Проблемы криминалистики: избранные статьи. Москва, 2007. 352 с.



27. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. В 2 томах. Санкт-Петербург, 1996. Т. 1. 552 с.

28. Эксархопуло А.А. Предмет и система криминалистики: Проблемы развития на рубеже XX–XXI веков. Санкт-Петербург, 2004. 112 с.

29. Яблоков Н.П. Нужно ли менять предметную область и систему современной криминалистики? Актуальні проблеми криміналістики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 вересня 2003 р. Харків : Грифон, 2003. С. 14–17.

